

תנו גם לחיות הבר לחיות
ענבל בריקנר ויעל גבריאלי

האם אנחנו אוהבים חיות? – רובנו נענה בחיוב מוחלט על השאלה. האם אנחנו אוהבים חיות בר? – בודאי ובודאי; ושאלה אחרונה – האם יש חיות שאיכפת לנו מהן יותר מאשר אחרות? – ובכן...

לפני כ-10,000 שנה החל תהליך מכריע בתולדות האדם המודרני שנקרא "המהפכה החקלאית" ובו הפכה החברה האנושית מחברה של ציידים-לקטים לחברה חקלאית-יצרנית. בני האדם החלו לגדל צמחים ובעלי חיים, וכך עברו מאורך חיים של נדודים לאורך חיים ישיב.

זו הייתה נקודת מפנה ביחסים שבין האדם לבין עולם הטבע שסביבו. האדם, שהיה עד אז עוד חוליה במארג המזון, הפך ליצור בעל עוצמה ויכולת לשלוט בבעלי חיים וצמחים אחרים, להרבות אותם בהתאם לצרכיו, ואף להרחיב את גבול תפוצתם לאזורים וליבשות בהם לא היו קיימים באופן טבעי.

כיום, העוף הנפוץ ביותר הוא התרנגולת, הכלבי הנפוץ ביותר בעולם הוא הכלב וחיית המחמד הנפוצה ביותר בעולם היא חתול הבית. בעלי חיים אלה נמצאים בכל היבשות פרט לאנטארקטיקה, ובאיים רבים. הצלחתם של מינים אלו נובעת מתהליך הביות - האדם הפך לאחראי על רווחתם של הצמחים והחיות שהוא מגדל. הוא מספק להם מזון ומגן עליהם מפני מחלות, טריפה ותחרות. לכאורה נפלא - אך כיצד שינויים אלו משפיעים על חיות הבר?

אנו מודעים לכך שלפעילות האדם השפעה רבה על עולם הטבע. לרוב אנו מדברים על הרס בתי גידול, מינים פולשים¹, זיהום אוויר ומים וצייד כגורמים להכחדות ולירידה במגוון המינים. ומה לגבי יחסי הגומלין של חיות הבית, המתקיימות בחסות האדם, ובין חיות הבר? - מסתבר יותר ויותר כי התמונה אינה פשוטה.

כלבים בויתו לפני כ-13,000 שנה במזרח התיכון. במהלך הביות והשבחת הזנים השונים תכונות הציידות השתמרה ברבים מהם. כיום הם מסייעים לאדם בדרכים רבות כגון שמירה, סיוע לעיוורים, משימות חיפוש והצלה, איתור של סמים וחומרי נפץ וכמובן כידידי נפש. עם זאת, מתרבות העדויות כי הכלבים פוגעים באוכלוסיות של חיות בר רבות.

¹ מינים שהועברו על ידי האדם מתחום תפוצתם הטבעי לאתרים חדשים שם הם מתרבים בהצלחה ומשפיעים לרעה על סביבתם ועל המאזן האקולוגי.

האדם הביא איתו כלבים לכל מקום אליו נדד, ובכלל זה גם לאיים בהם לא היו קיימים קודם לכן טורפים, ומשום כך בעלי חיים שם לא פיתחו התאמות להתמודדות עם טריפה. באיים אלה נגרם נזק עצום למינים המקומיים. לדוגמא, בניו זילנד, טרף כלב יחיד 500 מתוך 900 פרטים של ציפור הקיווי הנדירה, החסרה כושר התעופה.

אך לא רק באיים אליהם הגיע הכלב בעזרת האדם נשקפת סכנה לחיות הבר - באיטליה, 5 כלבים השמידו ביום אחד מושבה גדולה של פלמינגו וישנן עדויות נוספות על הכחדות מושבות שלמות של עופות מים. בהונג קונג דווח על מקרים של הרג של טורפים קטנים ממשפחת הגחניים ע"י כלבים משוטטים. בארצות הברית טורפים כלבים עופרי איילים לבני זנב, ובשמורת עין גדי רודפים כלבים אחרי היעלים וצדים את שפני סלע. העלייה בשכיחות כלבים משוטטים לאורך מישור החוף בישראל תואמת את הירידה חדה במספר הצבאים באזור.

בישראל, על פי החוק לבקרה ופיקוח על כלבים 2002, אסור לבעלי כלבים לאפשר לכלביהם לנוע מחוץ לתחומי הבית או החצר אלא אם הם קשורים ברצועה אל אדם המסוגל להחזיק ולשלוט בהם. למרות זאת, כלבי בית משוטטים בחופשיות וללא בקרה, במיוחד באזורים כפריים. בנוסף, נטישת כלבים בלתי רצויים בסמוך ליישובים חקלאיים ובסיסים צבאיים היא מעשה שכיח למדי. כתוצאה מכך, מספר הכלבים המשוטטים באזורים אלו רב וקיימת זרימה בלתי פוסקת של פרטים חדשים לאוכלוסיות אלה.

גם חתול הבית, חיית מחמד אהובה נוספת, צובר תיק פלילי עשיר בכל הקשור לפגיעה בחיות בר -

חתול הבית בווית במצריים לפני כ-4,000 שנה מחתול הבר על מנת להדביר מזיקים במשק האדם, ורק מאוחר יותר הפך לחיית מחמד. חתולי הבית, שמרו את תכונת הצייד, ולכך השפעה רבה על סביבתם.

ב-1894 באי סטפן שבניו זילנד 'גילה' החתול של שומר המיגדלור באי מין חדש של ציפור שיר שלא היה ידוע עד אז. בכל יום הוא היה חוזר משיטוטיו באי לביתו במגדלור ומניח לפני בעליו 'מתנה' קטנה: ציפור שצד. 'הגידרון מהאי סטפן'² היא ציפור שיר לילית, קטנה, הניזונה מחסרי חוליות. זוהי ציפור השיר היחידה החסרה יכולת תעופה. תוך שנה מאז התגלה המין הוא נכחד לחלוטין בידי אותו חתול אחד ויחיד, חתול בית רגיל, ששמו היה טיבלס.

'הגידרון מהאי סטפן' אינו המין היחיד שחתולי הבית אחראים לצמצום אוכלוסיותיהם ואף להכחדתם. הדוגמאות לכך רבות וביניהן 'הפרוש מהאי בובין' - ציפור שיר קטנה שנכחדה בארכיפלג

² 'הגידרון מהאי סטפן' הוא *Traversia lyalli*

האיים של יפן³, מין של איגואנה שהיה נפוץ בעבר בכל פורטו-ריקו וכיום נמצא בסכנת הכחדה חמורה בעיקר בגלל טריפה ע"י כלבים וחתולים⁴ וישלו ניו-זילנד⁵ - מין בסכנת הכחדה.

בישראל נראה שחתולי בית אחראים להכחדתה של הלטאה הירוקה בכרמל ולהיעלמותה של החימריה- ציפור שיר המקננת בסבך סמוך לקרקע, מאזורים רבים בארץ.

ב-1997 ערכה החברה ליונקים באנגליה סקר שבו ביקשו מבעלי חתולים לאסוף ולתעד כל טרף שהביא החתול לביתם. תוך 4 חודשים הביאו 986 חתולים שהשתתפו בסקר 14,370 בעלי חיים קטנים, מתוכם כ-70% יונקים, וכ-20% ציפורים. בחישוב שנתי הראו עורכי הסקר שחתול בית מביא לבעליו בממוצע 35 חיות שצד בשנה- כלומר, פרט אחד כל 10 ימים- באנגליה יש כיום כ-9,000,000 חתולי בית שצדים כ-275,000,000 בעלי חיים קטנים כל שנה!!! המספר העצום הזה קרוב לודאי קטן בהרבה מהמספר האמיתי שהרי חתולים לא מביאים לבעליהם כל מה שהם צדו, והסקר לא כלל חתולים שאינם חתולי מחמד, כלומר חתולי רחוב.

יותר מכך - גם חתול שבע צד! מחקרים הראו שאצל חתולים הצורך לצוד והצורך לאכול נשלטים כל אחד ע"י חלקים שונים של המוח. וכשציפור או יונק קטן נתפסים ע"י חתול הסיכוי שלהם לשרוד קטן. גם אם הצליחו להימלט, קרוב לודאי כי ימותו מהפציעה, מזיהומים או מהלם. וכך, ציפורים ויונקים קטנים, החיים בסביבת האדם, אינם מסוגלים להתמודד עם לחץ הטריפה העצום הנגרם על ידי עשרות אלפי כלבים ומאות אלפי חתולים.

פעמים רבות נשמעת הטענה כי הצייד של הכלבים והחתולים הוא חלק מאופיים ולכן חלק מהטבע. טענה זו חסרת כל בסיס - צייד ע"י חיות בית אינו חלק מהמערכת הטבעית, ועלינו למנוע זאת, ולהגן בכך על חיות הבר בסביבת האדם. הנוהג לאפשר לכלבים ולחתולי מחמד לשוטט באופן חופשי, והנוהג להאכיל חתולי רחוב טומנים בחובם סבל רב לחיות בר, אך עדיין גישה זו מקובלת על הציבור הרחב. בעשותנו כן, אנו נותנים ערך גבוה יותר לחופש של הכלב או החתול שלנו מאשר לחיים של הזיקית או הנחליאלי!

גם הטענה הרווחת שחתולי הרחוב מדבירים מכרסמים כגון עכברים וחולדות אינה חד-משמעית: מאחר שחתולי רחוב ניזונים מפסולת ושיריי אדם ואינם צדים לשם אכילה, הם נמנעים כמעט תמיד מ"להתעסק" עם חולדות, שהן לעיתים קרובות גדולות, תוקפניות ומסוכנות מאוד. יותר

³ [A Gap in Nature: Discovering the Bobin Island Grosbeak \(*Chaunoproctus ferreirostris*\) על פי ה-IUCN](#) [World's Extinct Animals מאת Tim F. Falnnery and Peter Schouten, 2001.](#)

⁴ [Anegada ground Iguana \(*Cyclura pinguis*\) על פי ה-IUCN.](#)

⁵ [New Zealand Quail \(*Coturnix novaezelandiae*\) על פי ה-IUCN](#) [Birdlife international](#).

מכך- יש עדויות שתחנות האכלה של חתולי רחוב גורמות דווקא להתרבות של חולדות שניזונות גם הן מהשיירים. תצפיות אף הראו שבתחנות האכלה החולדות הן שניגשו ראשונות למזון, ואילו החתולים חיכו בצד, ולא העזו להתקרב עד שהן סיימו!

בעיה חמורה נוספת שנגרמת על ידי כלבים וחתולים מבוייטים באזורים בהם קיימת אוכלוסיה של מין המוצא (זאב וחתול בר בהתאמה) היא הכלאה ויצירת בני כלאיים פוריים עם מין המוצא. כתוצאה מכך משתנה המבנה הגנטי של האוכלוסייה הבר, דבר שעלול להביא לאובדן של מינים טהורים. יש הטוענים כי בארץ לא נותרו כלל פרטים טהורים של חתול הבר.

האם פירוש הדבר כי נפסיק לאהוב את ידידינו הכלבים והחתולים? – בודאי שנמשיך לאהוב אותם ולגדלם לצדנו. אבל, חשובים לכולנו לא פחות הם ציוצי החוחית או זמרת השחרור. ולסיום, אנו יוצאים בקריאה לתנועות לזכויות בעלי חיים (כן, כל בעלי החיים!), יחד עם ארגוני שמירת טבע, לפעול לחינוך הציבור לאחריות כלפי חיות המחמד שלהם ולמען חיות הבר.

ד"ר יעל גבריאלי מנהלת את קמפוס טבע – חינוך למדע, טבע, וסביבה באוניברסיטת תל אביב. ענבל בריןקור היא סטודנטית לתואר מוסמך במחלקה לזואולוגיה באוניברסיטת תל אביב.

המחברות מודות לענת פלדמן ותמר דיין שקראו והעירו. קמפוס טבע, טל. 03-6405148, פקס 03-6405253, דוא"ל teva@tauex.tau.ac.il
אתר קמפוס טבע הוא <http://campusteva.tau.ac.il>